

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки та психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

тема: **ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО
СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ**

Студентки II курсу KorL1-M19z

групи

спеціальності 016 "Спеціальна освіта.

Логопедія. Спеціальна психологія"

Мигаль Ольги Михайлівни

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Константинів О. В.

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії:

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Поняття просторового сприймання у психології

1.2 Психологічні особливості сприймання простору у дітей дошкільного віку з типовим та порушеним мовленнєвим розвитком

1.3 Педагогічні умови формування просторового сприймання у дошкільників

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТОРОВОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

2.1 Особливості дослідження просторового сприймання у дітей дошкільного віку

2.3 Результати констатувального експерименту

РОЗДІЛ 3

3.1 Зміст та педагогічні прийоми формування просторового сприймання у дошкільників

3.2 Результати формувального експерименту.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти актуальним є питання розробки науково обґрунтованих методів корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Специфічні особливості розвитку мовленнєвої сфери у дітей з порушеннями мовлення обумовлюють і специфіку формування когнітивної сфери, що включає просторові уявлення та сприймання.

У дослідженнях Б. Ананьєва, І. Каплунович, Г. Люблінської, А. Семенович, Т. Філічевої та ін. звертається увага на те, що володіння просторовим сприйманням визначає можливості дитини в когнітивній та мовленнєвій діяльності, а також є важливим чинником сенсорної інтеграції, які адаптують дитину до навколишньої дійсності. У зв'язку з цим формування просторового сприймання розглядається як пріоритетне завдання пізнавального розвитку дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Аналітичний огляд літератури з проблеми мовленнєвого і когнітивного розвитку дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку показав, що сформованість просторового сприймання у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення вивчалась у зв'язку з дослідженням граматичної структури мовлення (Е. Афанасьєва, Л. Ковригіна, Н. Рудакова та ін.), готовності дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в школі (Т. Ахутіна, А. Лагутіна, Н. Новгородська та ін.), готовності до навчання математики (Л. Обухова, Л. Томме). Дослідники відзначають, що однотипність мовленнєвої і немовленнєвої симптоматики у дітей з ПМР викликана несформованістю просторового сприймання [2, 332].

Водночас аналіз досліджень, присвячених формуванню просторових уявлень, просторового сприймання та орієнтування в просторі (Б. Ананьєв, І. Каплунович, Г. Люблінська, А. Семенович, Т. Філічева), дозволив

констатувати, що недостатня сформованість просторовочасових уявлень та просторового сприймання на кінець дошкільного дитинства є однією з причин, які викликають труднощі в подальшому шкільному навчанні.

Аналіз літературних даних дає підставу стверджувати, що, незважаючи на інтерес до проблеми, на наявність різноманітних наукових досліджень і методичних розробок, що так чи інакше торкаються досліджуваної нами проблеми, до теперішнього часу не склалося цілісного бачення проблеми формування просторових уявлень у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, та розробити методику формування просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення, а також апробувати її на практиці.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень просторового сприймання та визначити стан його дослідження стосовно дітей молодшого шкільного віку з типовим та порушеним мовленням.

2. Проаналізувати методики діагностики та дослідити особливості розвитку просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

3. Визначити методи формування просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення (надалі ЗНМ) дошкільного віку. Експериментально перевірити ефективність розробленої нами методики.

Об'єкт дослідження – процес формування просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – особливості формування просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану вивчення досліджуваної проблеми, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

– *емпіричні*: комплекс діагностичних завдань з визначення стану формування просторового сприймання у дітей.

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення. Розширено поняття «просторове сприймання», охарактеризовано властивості просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації методики корекції розвитку просторового сприймання у дітей з загальним недорозвиненням мовлення. Описана навчально-корекційна методика може бути використана у роботі логопеда, психолога, вихователя логопедичної групи та груп з інклюзивної форми навчання.

Наукові результати дослідження були здійснені на базі Гусятинський ясла-сад «Дзвіночок» смт. Гусятин, Тернопільської області.

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (69 найменувань), додатків (17 сторінок). У роботі вміщено 2 таблиць, 9 графіків. Загальний обсяг наукової роботи – 95 сторінок, з них 70 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему формування просторового сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення, ми визначили, що дошкільний вік:

1. період інтенсивного розвитку просторового сприймання. Уявлення про простір, хоча і виникають дуже рано і є більш складним процесом, ніж уміння розрізнити якості предмета. Значення просторового сприймання займає вагоме значення в житті дошкільника, так як воно створює фундамент для розвитку мислення та сприяє розвитку мовлення. Сприймання - це процес прийому і переробки людиною різноманітної інформації, що надходить в мозок через чуттєві органи [11]. Ми зробили висновок, що процес формування просторового у дітей середнього дошкільного віку багато в чому залежить від педагогічних умов, в яких знаходиться дитина протягом усього дня.

2. Дослідження проводилося на базі Гусятинського ясла-садку "Дзвіночок", смт.Гусятин, Гусятинського району Тернопільської області. Для дослідження рівня сформованості просторового сприймання ми використали методику Проби Хеда і методику І. Чеплашкіної і Л. Зуєвої. За результатами педагогічної діагностики з'ясували, що діти з порушеннями мовлення мають середній та низький рівень сформованості просторового сприймання. Такий результат підтверджує необхідність підібрати зміст і педагогічні прийоми, спрямовані на формування просторового сприймання у дітей середнього дошкільного.

3. Зміст і педагогічні прийоми були спрямовані на формування просторових ознак предметів (форма, величина), просторових відносини між предметами, між собою і предметом в просторі. Практична робота з формування просторового сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення проводилась протягом дня в різних режимних моментах. Ефективне формування просторового сприймання у дитини буде

відбуватися тільки при регулярному використанні педагогічних прийомів, як на заняттях, так і під час прогулянок і самостійної ігрової діяльності в закладі дошкільної освіти.

Отримані результати після проведення кінцевого дослідження доводять ефективність утримання педагогічних прийомів, спрямованих на формування просторового сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення, які ми використовували у своїй практиці. Мета досягнута, завдання повністю реалізовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев, Б.Г. Восприятие пространства и сенсорная организация человека [Текст] //Проблемы восприятия пространства и времени /под ред. Б.Г.Ананьева, Б.Ф.Ломова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1961. – С. 11-14.
2. Ананьева, Б.Г. и Ломова Б.Ф. Проблемы восприятия пространства и пространственных представлений [Текст] / Б.Г. Ананьева. – М.: 1961г. – С. 84- 88.
3. Ананьев, Б. Г., Рыбалко, Е. Ф. Особенности восприятия пространства у детей [Текст] / Б.Г. Ананьев. – М.: Синтез, 1964. - 140 с.
4. Анашкина, Л. Повышение двигательной активности детей 5-7 лет на прогулке [Текст] / Л. Анашкина, М. Рунова // Дошкольное воспитание. –1987. - № 12. –С.7-9.
5. Арапова – Пискарева, Н.А. Формирование элементарных математических представлений в детском саду. Программа и методические рекомендации [Текст] / Н.А.Арапова - М.: Мозаика - Синтез, 2006. – 150 с.
6. Бабаева, Т.И., Логинова, В.И., Ноткина Н.А. и др. Детство: Программа развития и воспитания детей в детском саду [Текст] / под ред. Бабаевой Т. И., Гурович Л. М., Михайловой З. А.– СПб.: Детство-Пресс, 2010. – 224 с.
7. Башаева, Т.В. Развитие восприятия у детей [Текст] Т.В.Башаева – Ярославль, Академия развития, 1997. – 237 с.
8. Белкин, А.С. Основы возрастной педагогики [Текст] // Дошкольное воспитание. – 2000 – 192с.
9. Белякова, О.Г. Развитие ориентировки в пространстве на занятиях по физической культуре [Текст] / О.Г.Белякова М.: МГППУ, 2006. - 320с.
10. Березина, Р.Л., Михайлова, З.А., Непомнящая, Р.Л. и др. Формирование элементарных математических представлений у

дошкольников [Текст]: Учеб. пособие / Р.Л. Березина, З.А. Михайлова, Р.Л. Непомнящая / под ред. А.А. Столяра. – Педагогика, 1988. – 303с.

11. Богуславская, З.М., Смирнова, Е.О. Развивающие игры детей дошкольного возраста [Текст] / З. М. Богуславская, Е. О. Смирнова. - М.: Дрофа, 1998. – 89 с.

12. Бондаренко, А. К. Дидактические игры в детском саду [Текст]: Кн. для воспитателя дет. сада. 2-е изд., дораб. / А.К. Бондаренко/ М: Просвещение, 1991. –160 с.

13. Венгер, Л. А. Развитие способности к наглядно-пространственному моделированию [Текст] / Л.А.Венгер Дошкольное воспитание. –1982. –№ 9. – С. 52

14. Выготский, Л. С. Педагогическая психология [Текст]/ Л.С.Выгодский М., 1991. С. 325

15. Гаркуша, Ю.Ф. Педагогическое обследование дошкольников [Текст] / Ю.Ф.Гаркуша. М.: Научно – практический центр «Коррекция», 1992. – 63 с.

16. Говорова, Р., Дьяченко О. Формирование пространственной ориентировки у детей [Текст] / Р.Говорова Дошкольное воспитание. – 1975. – № 9. – 14 с.

17. Годфруа, Ж. Психология, изд. в 2 т., том 1. - М.Мир, 1992. стр. 442.

18. Доронина, М. А. Роль подвижных игр в развитии детей дошкольного возраста[Текст] // Дошкольная педагогика. – 2007. – № 4. – 10-14 с.

19. Демина, Е.С. Развитие элементарных математических представлений. Анализ программ дошкольного образования [Текст]/ Е.С. Демина/ М.: ТЦ Сфера,2009. –128

20. Дидактические методы, активизирующие процесс обучения: Учебно-методическое пособие. / Сост.: Ю.П. Дубенский, И.Г. Тихоненко. – Омск: Изд-во ОмГУ, 2004. – 131 с.
21. Дьяченко, О. Возможности развития умственных способностей дошкольников [Текст] // Дошкольное воспитание. – 1993г. – № 11.
22. Ерофеева, Т. И. Математика для дошкольников: Кн. для воспитателя дет. сада [Текст] / Т. И. Ерофеева, Л. Н. Павлова, В. П. Новикова. - М.: Просвещение, 2009 – 189, [2] с.
23. Забрамная, С.Д, Боровик, О.В. Практический материал для проведения психолого-педагогического обследования детей. [Текст] / С.Д. Забрамная М., Владос, 2008. – 32с.
24. Запорожец, А.А. Избранные психологические труды. В двух томах [Текст] / А.А.Запорожец Том 1. М.: Педагогика, 1986. – 323 с.
25. Каразану, В. Ориентирование в пространстве // Теория и методика развития элементарных математических представлений у дошкольников: Хрестоматия в 6 частях. Ч. IV-VI [Текст] / В. Каразану СПб.: Питер, 1994. – 387 с.
26. Козлова, С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика [Текст] / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. – М.: Академия, 2000. - 385 с.
27. Кроль, В.М. Психология и педагогика: Учебное пособие для технических ВУЗов / В.М. Кроль– 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высш. шк., 2003. – 325 с.
28. Лаврентьева, Т. В. Формирование способности к наглядному пространственному моделированию // Дошкольное воспитание – 1983. – № 7. – 105с.
29. Лобанова, Е.А. Дошкольная педагогика: учебно-методическое пособие [Текст] / Е. А. Лобанова. – Балашов: Николаев, 2005. – 76 с.

30. 40. Логопедія. Підручник. За ред. М.К. Шеремет. – К.:Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с. 5. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: Підручник.-К.: Знання, 2008 -365с

Левченко, И. Ю. и др.; Под ред.: И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной; Рец.: В.И. Лубовский, Н.Б. Шабалина: Психолого-педагогическая диагностика. – М.: А

31. Леушина, А. М. Формирование элементарных математических представлений у детей дошкольного возраста [Текст] / А.М.Леушина М.: Мозаика - Синтез 1994. – 368с.

32. Люблинская, А. А. К вопросу о познании пространства и времени [Текст]/А.А. Люблинская // Вопросы теории познания / Под ред. А.Д. Корчагиной, В.В. Орлова. – Пермь, 1961– С.21.

33. Люблинская, А. А. Детская психология [Текст] / А.А.Люблинская М.:Мозайка-синтез 1977. – С. 173

34. Метлина, Л.С., Математика в детском саду, пособие для воспитателя детского сада [Текст] / Л.С.Метлина М.:Мозаика - синтез 1984 г – 255с.

35. Михайлова, З.А. Игровые занимательные задачи для дошкольников [Текст] / З.А.Михайлова М.: Просвещение 1995. – 94 с.

36. Михайлова, З. А., Носова Е. Д., Столяр А. А., Полякова М. Н., Вербенец А. М. Теории и технологии математического развития игр детей дошкольного возраста [Текст] / З.А.Михайлова Детство-пресс// СПб, 2008, 392 с.

37. Михайлова, З.А., Чеплашкина И.Н. Математика - это интересно. Игровые ситуации для детей дошкольного возраста: Методическое пособие для педагогов ДОУ. [Текст] / З. А. Михайлова, И. Н. Чеплашкина. – СПб., 2002. – 112 с

38. Мусейибова, Т. Ориентировка в пространстве. [Текст] // Дошк. Воспитание. – 1988. – № 8 – 53 с.

39. Мусейибова, Т.А. Формирование некоторых пространственных ориентировок [Текст]/Т.А. Мусейибова // Дошкольное воспитание – 1984 – N 4 – 15 с.
40. Немов, Р.С. Психология: Учебник для студ. высш. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. [Текст] / Р.С.Немов М.: Владос, 2000. – кн.1: Общие основы психологии. – 345 с.
41. Носова, Е.А. Логика и математика для дошкольников [Текст] / Е.А. Носова/ 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Детство-Пресс, 2002. – 94 с.
42. Обухова, Л.Ф. Возрастная психология. [Текст]/Л.Ф. Обухова М.: Педагогическое общество России. – 2000. – 448с.
43. От рождения до школы. Примерная общеобразовательная программа дошкольного образования. / Под ред. Н.Е. Вераксы, Т.С. Комаровой, М.А. Васильевой. –3-е изд., испр. и доп. [Текст] / М.: Мозаика - Синтез, 2014. - 368 с.
44. Педагогика периода дошкольного детства [Текст]: Учебное пособие / Е.В. Гончарова, Т.А. Дергунова, Н.Л. Жмакина и др.; Под общ. ред.Е.В. Гончаровой. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та,2008. – 227 с.
45. Программа Истоки: Базис развития ребенка-дошкольника. Т. И. Алиева, Т. В. Антонова, Е. П. Арнаутова и др. [Текст]/ М.: Мозаика - Синтез 1994 64 с.
46. Репина, Г. Математическое моделирование на плоскости со старшими дошкольниками [Текст]/ Г. Репина. – М.: Детство-Пресс,2011. – 112 с.
47. Развитие: программа нового поколения для дошкольных образовательных учреждений: средняя группа / Учебный центр Венгера Л.А. Развитие; под ред. О.М. Дьяченко[Текст] /М.:Мозайка-Синтез 2002– 72 с.

48. Семенович, А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. / Учебное пособие [Текст] / А.В. Семенович М.: Генезис, 2005.– 319 с.: ил.

49. Семаго, Н.Я. Методика формирования пространственных представлений у детей дошкольного и младшего дошкольного возраста [Текст]:. Практическое пособие/Н.Я. Семаго/ Издательство:Айрис-Пресс. – 2008. – 112с.

50. Смирнова, Е.О. Педагогические системы и программы дошкольного воспитания [Текст]: учеб. пособие для студентов пед. училищ и колледжей/Е.О. Смирнова/М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. - 119 с.

51. Смоленцева, А.А. Сюжетно – дидактические игры с математическим содержанием [Текст] / А.А.Смоленцева М.: Просвещение 2001. – 97 с.

52. Смоленцева, А. А. Суворова О. В Математика в проблемных ситуациях для маленьких детей [Текст] / А.А.Смоленцева СПб.,Просвещение 2004, 72 - 73с.

53. Степаненкова, Э. Я. К вопросу о формировании пространственных ориентировок у детей 5 - 6 лет в подвижных играх и упражнениях. // Теория и методика развития элементарных математических представлений у дошкольника: Хрестоматия в 6 частях [Текст] / Я.Э.Степаненкова СПб., 1994 – 48 с.

54. Тарунтаева, Т.В. Развитие элементарных математических представлений у дошкольников [Текст] / Т.В. Турунтаева/ М.: Просвещение, 1980. – 64 с.

55. Топалова, Е.П. Развивающие игры. От 3 до 7 лет [Текст]:2-е изд./Е.П. Топалова / М.: Айрис-пресс, 2008. – 144 с.

56. Удальцова, Е.И. Дидактические игры в воспитании и обучении дошкольников [Текст] / Е.И. Удальцова /Минск, 1976. – 56с.Усова А. П. Роль игры в воспитании детей. – М.: Педагогика, 1976. – 258 с.

57. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников [Текст]: учеб. пособие для студентов пед.институтов / под ред. А.А. Столяра. М.: Просвещение, 1988. -303с.

58. Новиковская, О. А. Конспекты комплексных занятий с детьми среднего дошкольного возраста (4-5 лет) [Текст] / О.А.Новиковская СПб., 2006. – 112 с.

59. Собонович Є.Ф. Етапи та механізми формування семантичної структури слова у дітей дошкільного віку // Матеріали ІІ з'їзду Товариства психологів України. - К., 1996.

60. Фалькович, Т. А., Барылкина, Л. П. Формирование математических представлений [Текст] / Т.А.Фалькович М.: Мозайка-синтез 2005. – 208 с

Ананьев Б. Г. Особенности восприятия пространства у детей / Б. Г. Ананьев, Е. Ф. Рыбалко. — М., 1964.

2. Каменщук Т.Д. Особливості формування просторових уявлень як однієї із складової психічної діяльності дітей в нормі та з порушеннями у розвитку / Т. Д. Каменщук // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць ; за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. — Вип. ІІІ. — Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. — С. 332—344.

3. Каплунович И. Я. О некоторых принципах формирования структуры пространственного мышления / И. Я. Каплунович // Структуры познавательной деятельности : сб. науч. тр. — Владимир, 1989. — С. 96—107.

4. Люблинская А. А. Особенности освоения пространства детьми дошкольного возраста / А. А. Люблинская // Формирование восприятия пространства и пространственных представлений у детей. — М. : АПН РСФСР, 1956. — Вып. 86. — С. 47—62.

5. Семенович А. В. Пространственные представления при отклоняющемся развитии / А. В. Семенович, С. О. Умрихин. — М., 1998. — 210 с.

6. Филичева Т. Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. — М. : Айрис-пресс, 2004. — 224 с.